

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVI підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

22 лютого 2024

Київ 2024

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 406 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 22.04.2024)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;

Члени редколегії Балабаниць А.В., доктор економічних наук, професор;
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Булатова О.В., доктор економічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор;
Толпежніков Р.О., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 22 лютого 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

7. Усик Г. Запит на справедливість нині є найбільш пріоритетним у нашому суспільстві. URL: <https://hcj.gov.ua/news/grygoriy-usyk-zapyt-na-spravedlyvist-nyni-ye-naybilsh-priorytetnym-u-nashomu-suspilstvi>

Камардіна Юлія
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ

На сьогоднішній день, заходи щодо реагування на глобальну зміну клімату становлять загрозу для здійснення широкого кола прав людини. До таких відносять, зокрема право на сприятливе довкілля, індивідуальні права на життя, на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, на достатній рівень життя, що включає достатнє харчування, одяг та житло, на воду, на майно, колективні - на самовизначення та права корінних народів. Враховуючи ризики для реалізації вищезгаданих прав людини в цих умовах, вимагає окремого вивчення питання про можливість їхнього правомірного обмеження в контексті реагування на зміну клімату.

Наслідки зміни клімату вже спричиняють або можуть призводити до порушення таких прав громадян:

- право на життя: додаткова смертність внаслідок хвиль спеки, ризики захворювань та додаткової смертності внаслідок поширення та спалахів небезпечних хвороб, руйнування скотомогильників у зоні вічної мерзлоти.

- право на сприятливе довкілля: погіршення якості повітря внаслідок природних пожеж, погіршення якості води, втрата лісів через пожежі.

- право на вибір місця проживання: вимушена зміна місця проживання через паводки, повені, посуху та інші надзвичайні ситуації.

- доступ до продуктів харчування та чистої води через втрату врожаю та загрозу продовольчій безпеці, погіршення якості питної води;

- право безперешкодно користуватися своїм майном: руйнуванням об'єктів інфраструктури та житлових будівель при надзвичайних обставинах, що загрожують життю нації.

Слід відзначити, що в більшості міжнародних заяв про права людини та зміну клімату підкреслюється потенційний несприятливий вплив зміни клімату на права на життя, харчування, воду, здоров'я, житло, розвиток та самовизначення[1; 2; 3]. Ці права перелічені в

основних конвенціях міжнародного права прав людини, хоча не всі члени КПЛ або сторони Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (далі - РКЗК ООН) підписали ці конвенції [4].

Право на життя захищене ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – МПГПП), у якій кожна людина має невід’ємне право на життя. Право на життя нерозривно пов’язане з ступенем реалізації інших прав. Є як прогнозовані наслідки, так і наслідки, що спостерігаються у зв’язку зі зміною клімату які впливають на право на життя. У четвертій оціночній доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (далі - МГЕЗК) прогнозується зростання кількості людей, які страждають від смерті та травм внаслідок збільшення кількості повеней, штормів, хвиль тепла, пожеж та посух [5]. Зміна клімату рівною мірою вплине на право на життя за рахунок збільшення масштабів голоду та недоїдання та пов’язаних з ними розладів, що впливають на зростання та розвиток дітей, респіраторну захворюваність та ін.

Право на харчування захищене ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (далі – МПЕСКП), згідно з якою держави-учасниці Пакту мають максимально використати свої доступні ресурси для реалізації права на достатнє харчування. Зміна клімату вплине на всі чотири стовпи продовольчої безпеки: доступність, доступ, використання та стабільність. Слід відзначити, що Паризька угода визнає фундаментальний пріоритет забезпечення продовольчої безпеки та особливу вразливість систем виробництва продуктів харчування для несприятливих впливів зміни клімату. Стаття 2 закликає до адаптації до несприятливих впливів зміни клімату та зниження викидів парникових газів таким чином, щоб це не загрожувало виробництву продуктів харчування.

Право на воду, як зазначає Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (далі - КЕСКП) є не лише важливою умовою виживання, але й що воно нерозривно пов’язане з іншими правами, такими як; житло, досяжний рівень здоров’я, достатній рівень життя та право на харчування [6]. У п’ятій оціночній доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (далі -МГЕЗК) йдеться, що ризики, пов’язані з прісною водою, значно зростають зі збільшенням концентрації парникових газів, а зміна клімату в 21 столітті, за прогнозами, призведе до значного скорочення відновлюваних ресурсів поверхневих і підземних вод у більшості посушливих субтропічних регіонів.

Право на здоров’я визнається у ст. 12 МПЕСКП, де зазначено «право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров’я». Конституції більшості країн тим чи іншим чином захищають право на здоров’я, і це широко гарантується іншими міжнародними та регіональними інструментами [7]. Зміна клімату призведе до посилення нерівності щодо здоров’я між багатими та бідними у різних частинах світу. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров’я (далі - ВООЗ) з 1970 року зміна клімату є причиною 150 000

смертей щорічно через збільшення захворюваності на діарею, малярію та недоїдання, переважно в Африці та інших регіонах, що розвиваються. Підвищення глобальної температури лише на 1°C порівняно з доіндустріальним рівнем може подвоїти щорічну смертність від зміни клімату (за даними ВООЗ).

Відповідно до міжнародного права на держави покладаються зобов'язання щодо дотримання, захисту та здійснення прав людини. Щодо характеру загального юридичного зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Міжнародного пакту про цивільні та політичні прав (далі – МПЦПП), слід звернутися до Зауваження загального порядку № 31 Комітету з прав людини. Відповідно до згаданого «м'якоправового» документу зобов'язання з поваги до прав людини є за своєю природою негативним, передбачаючи обов'язок держав утримуватися від порушень прав людини, визнаних у Пакті. Зобов'язання щодо захисту прав людини, будучи позитивним, передбачає обов'язок держави вживати належних заходів щодо недопущення порушень прав людини актами третіх осіб – недержавних утворень та приватних осіб. У свою чергу, зобов'язання щодо здійснення прав людини, також будучи позитивним, вимагає від держав вжити заходів щодо забезпечення реалізації прав людини, визнаних у МПЦПП (п. 6, 8, 13 Зауваження загального порядку № 31) [8].

Трирівнева структура характерна і для зобов'язань держав згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (далі – МПЕСКП). Зокрема, відповідно до Маастрихтських керівних принципів, що стосуються порушень економічних, соціальних та культурних прав, «подібно до цивільних та політичних прав економічні, соціальні та культурні права накладають на держави три різні види зобов'язань, а саме зобов'язання поважати, захищати та здійснювати права. Невиконання будь-якого з цих трьох зобов'язань становить порушення таких прав» (Керівний принцип 6 зазначеного міжнародно-правового документа) [9]. Отже, у розрізі наведених зобов'язань держав щодо дотримання прав людини, пропонуємо подальший розгляд зобов'язань держав у сфері прав людини за умов зміни клімату на основі вищезазначених рівнів.

Серед усіх договірних органів з прав людини особлива заслуга у розкритті змісту таких зобов'язань у контексті кліматичних змін належить Комітету з прав людини (далі – КПЛ), Комітету з економічних, соціальних та культурних прав (далі – КЕСКП) та Комітету з прав дитини (далі – КПД). Зокрема, питання, що сприяють виявленню стандарту поведінки держав у цій сфері, торкалися зауважень загального порядку у формі тлумачення наступних конвенційних прав: на воду, на достатнє харчування, на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, а також права на життя.

Так, згідно з Зауваженням загального порядку КЕСКП № 15 зобов'язання держав-учасниць щодо права на воду в умовах зміни клімату передбачають вжиття всеосяжних та

комплексних заходів з метою забезпечення достатньої кількості питної води для нинішнього та майбутнього покоління людства. Дані зобов'язання, вимагаючи, у тому числі проведення оцінки ефекту кліматичних змін щодо можливого скрутного доступу до водних ресурсів (п. 28 Зауваження № 15) [10], відносяться тим самим до позитивного зобов'язання держав щодо забезпечення реалізації прав людини.

Щодо Зауваження загального порядку № 12 «Право на достатнє харчування», то в ньому КЕСКП звертає увагу на визначення терміну «достатність» у контексті як соціальних, економічних, культурних, і кліматичних умов (п. 7 Зауваження № 12) [11]. При цьому вказується на те, що у разі серйозних труднощів із ресурсами, зумовленими кліматичними факторами, державам слід «вживати заходів для забезпечення дотримання права на достатнє харчування, особливо для вразливих груп населення та окремих осіб» (п. 28 зауваження № 12). Заслужує на увагу те, що подібно до Зауваження загального порядку № 15 в аналізованому документі знаходить відображення єдине зобов'язання щодо здійснення прав людини.

Щодо Зауваження загального порядку № 5 [12], для конкретизації рекомендації щодо зобов'язання держав щодо права на здоров'я звернемося до п. 73 аналізованого зауваження. Звісно ж, що в контексті кліматичних змін серед таких найбільше значення мають адекватне реагування на кліматичні загрози, а також розробка, здійснення, моніторинг та оцінка стратегій з точки зору їх відповідності підходу, що ґрунтується на правах людини, в умовах зміни клімату. Звернемо увагу на те, що зазначені заходи спрямовані саме на забезпечення реалізації права дитини на найвищий досяжний рівень здоров'я, що дозволяє відносити їх до зобов'язань держав щодо здійснення прав людини.

Вищевикладене ілюструє актуальність зобов'язання держав щодо захисту прав людини, для виконання якого потрібно, зокрема, вжити належних заходів по боротьбі з екологічною кризою на рівні держави із застосуванням організаційно-примусових заходів. З метою ефективного виконання таких зобов'язань потрібно розкриття їх змісту, у зв'язку з чим договірним органам з прав людини рекомендується порушити питання про необхідність встановлення стандарту поведінки держав у цій сфері в умовах зміни клімату.

Література

1. Human rights, climate change and cross-border displacement. Universal Rights Group. URL:<https://www.universal-rights.org/urg-policy-reports/human-rights-climate-change-and-cross-border-displacement-the-role-of-the-international-human-rights-community-in-contributing-to-effective-and-just-solutions/> (дата звернення: 03.01.2024).

2. The impacts of climate change on human rights and forced migration in Bangladesh. URL:https://ejfoundation.org/resources/downloads/A_Nation_Under_Threat.pdf (дата звернення: 03.01.2024).

3. Frequently Asked Questions on Human Rights and Climate Change. URL:https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FSheet38_FAQ_HR_CC_EN.pdf (дата звернення: 03.01.2024).

4. Climate change is causing an unprecedented, global human rights crisis – and must now be countered by co-ordinated, rights-based action. URL:<https://www.coe.int/hr/web/commissioner/-/climate-change-is-causing-an-unprecedented-global-human-rights-crisis-and-must-now-be-countered-by-co-ordinated-rights-based-action> (дата звернення: 03.01.2024).

5. International archives of occupational and environmental health. Volume 34, Issue 1. March 1975. URL: <https://link.springer.com/journal/420/volumes-and-issues/34-1> (дата звернення: 03.01.2024).

6. Stephen Humphreys. Human rights and climate change. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2010. URL: https://assets.cambridge.org/97805217/62762/frontmatter/9780521762762_frontmatter.pdf (дата звернення: 03.01.2024).

7. The Stern Review on the Economic Effects of Climate Change. *Population and Development Review*. 2006. Vol. 32, iss. 4. P. 793–798.

8. Human Rights Committee, General Comment 31. Nature of the General Legal Obligation on States Parties to the Covenant. Adopted 29 March 2004. URL: <https://www.unhcr.org/media/human-rights-committee-general-comment-31-nature-general-legal-obligation-states-parties> (дата звернення: 03.01.2024).

9. Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. URL: <https://www.refworld.org/docid/48abd5730.html> (дата звернення: 03.01.2024).

10. General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant) Adopted at the Twenty-ninth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 20 January 2003 (Contained in Document E/C.12/2002/11). URL: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf> (дата звернення: 03.01.2024).

11. CESCR General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11) Adopted at the Twentieth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 12 May 1999 (Contained in Document E/C.12/1999/5). URL: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c11.pdf> (дата звернення: 03.01.2024).

12. GENERAL COMMENT No. 5 (2003) General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6). URL: <https://www.refworld.org/docid/4538834f11.html> (дата звернення: 03.01.2024).

Князькова Любов
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Маріупольський державний університет

СВОЄЧАСНЕ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ: ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Конституція України серед основних засад судочинства визначає обов'язковість судового рішення. Крім того, судові рішення ухвалюються іменем України. Своєчасне та повне виконання рішення суду – одна з обов'язкових умов дотримання і забезпечення прав людини. Виконання судових рішень можна визначити як завершальний етап у процесі реалізації функції захисту порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина або держави. Нажаль практика свідчить про те, що не всі судові рішення виконуються як у добровільному, так і примусовому порядку, чим порушується принцип обов'язковості їх виконання. Як повідомила під час конференції «Роль судової влади у подоланні викликів війни» 8 грудня 2023 року перший заступник Міністра соціальної політики Дарина Марчак, ситуація з виплатою громадянам заборгованості за рішеннями судів є критичною. За її словами, якщо на початок 2020 року обсяг невиплаченої заборгованості держави за рішеннями національних судів становив 62 млн. гривень, то на початок 2023 року заборгованість лише за пенсійними справами склала 38,5 млрд. гривень. Станом на 1 листопада 2023 року заборгованість тільки за судовими рішеннями у пенсійних справах досягла величезної суми у 60,5 млрд. гривень [1].

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом України «Про виконавче провадження» випадках, на приватних виконавців. Невиконання рішень національних судів органами державної виконавчої служби відбувається внаслідок наявності об'єктивних та суб'єктивних причин, зокрема відсутності у боржника майна і коштів, на яке можна звернути стягнення, недостатність коштів у Пенсійному фонді України щодо соціальних виплат, відсутності коштів у бюджетних установах (організаціях), прогалин у законодавстві, а також тривале невиконання виконавчих документів з боку державного виконавця через його бездіяльність.